

صمیمیت زوجین از دیدگاه آموزه‌های اسلامی

شکوفه درویشی^۱

چکیده:

صمیمیت زوجین یکی از ارکان اصلی استحکام خانواده و بنیان‌های اجتماعی است که در آموزه‌های اسلامی به شدت مورد تأکید قرار گرفته است. این مقاله به بررسی ابعاد مختلف صمیمیت زوجین از دیدگاه آموزه‌های اسلامی می‌پردازد. در اسلام، صمیمیت به معنای نزدیکی عاطفی، روحی و جسمی بین زوجین است که بر پایه محبت، احترام و تفاهم متقابل استوار است. قرآن کریم و احادیث پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) بر اهمیت ایجاد محیطی آرام و پر از محبت در خانواده تأکید کرده‌اند. این پژوهش از روش توصیفی-تحلیلی استفاده می‌کند. اطلاعات این پژوهش به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده است. در این روش، محتوای آیات و احادیث مرتبط با صمیمیت زوجین استخراج و دسته‌بندی شده‌اند و سپس به صورت تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که صمیمیت زوجین در اسلام بر پایه اصولی همچون محبت و مودت، احترام متقابل، تفاهم و مشورت، ایثار و فداکاری، و رعایت حقوق متقابل استوار است. این پژوهش تأکید می‌کند که صمیمیت زوجین در اسلام نه تنها یک نیاز عاطفی، بلکه یک وظیفه دینی و اخلاقی است. با به کارگیری آموزه‌های اسلامی و راهکارهای عملی، زوجین می‌توانند رابطه‌ای پر از صمیمیت و محبت را تجربه کنند و زندگی مشترک خود را به بهترین شکل ممکن بسازند. این رابطه نه تنها باعث استحکام خانواده می‌شود، بلکه رضایت خداوند را نیز به همراه دارد و به عنوان الگویی برای جامعه اسلامی عمل می‌کند.

واژگان کلیدی: صمیمیت زوجین، آموزه‌های اسلامی، حقوق زوجین در اسلام، احترام متقابل

مقدمه

خانواده، به‌عنوان هسته اولیه و بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش اساسی در شکل‌گیری جوامع انسانی ایفا می‌کند. در این میان، روابط زوجین به‌عنوان پایه و اساس خانواده، اهمیت ویژه‌ای دارد. صمیمیت میان همسران نه تنها عامل پایداری و انسجام خانواده است، بلکه تأثیر مستقیمی بر تربیت فرزندان، روابط اجتماعی و حتی سلامت روانی افراد دارد. این موضوع در جوامع امروز، با چالش‌های متعددی مانند فاصله عاطفی، اختلافات خانوادگی و تأثیرات منفی فضای مجازی مواجه است که نیاز به بازنگری و تقویت این روابط را ضروری می‌سازد. از منظر دین اسلام، خانواده جایگاهی رفیع و ارزشی دارد و محبت، مودت و رحمت میان زوجین از اصول اساسی برای تحکیم بنیان خانواده محسوب می‌شود. در قرآن کریم و احادیث اسلامی، بر لزوم حسن معاشرت، محبت و احترام متقابل میان همسران تأکید شده است. آیه ۲۱ سوره روم، که از "مودت" و "رحمت" به‌عنوان نشانه‌های الهی در روابط همسران یاد می‌کند، گویای این اهمیت است. علاوه بر این، آموزه‌های پیامبر اکرم (ص) و اهل‌بیت (ع)، به‌ویژه در زمینه تعاملات عاطفی و رفتاری، الگوهایی عملی برای ایجاد صمیمیت در روابط زوجین ارائه می‌دهد. مسئله اصلی این پژوهش بررسی مفهوم صمیمیت زوجین از دیدگاه آموزه‌های اسلامی است. در این راستا، تلاش می‌شود که با بهره‌گیری از منابع اسلامی و پژوهش‌های علمی، ابعاد مختلف صمیمیت، موانع موجود و راهکارهای تقویت آن مورد بررسی قرار گیرد. پرسش اصلی این است که آموزه‌های اسلامی چگونه می‌توانند به تقویت روابط عاطفی و صمیمیت زوجین کمک کنند؟ همچنین، چالش‌های موجود در جامعه امروز برای حفظ این صمیمیت چیست و چگونه می‌توان با استناد به تعالیم دینی، این مشکلات را برطرف کرد؟ هدف این مقاله، ارائه راهکارهای عملی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی برای بهبود صمیمیت میان زوجین است تا علاوه بر استحکام خانواده، به ایجاد جامعه‌ای پایدار و سالم کمک کند. بررسی این موضوع می‌تواند دریچه‌ای به سوی شناخت بهتر تعالیم اسلام در حوزه خانواده باز کند و راهنمایی برای زندگی بهتر زوجین در دنیای امروز باشد.

بیان مسئله

صمیمیت به عنوان یک مفهوم روان‌شناختی و دینی، به احساس نزدیکی، محبت و ارتباط عاطفی عمیق میان دو فرد اطلاق می‌شود که بر اساس اعتماد، احترام متقابل و درک عاطفی شکل می‌گیرد. در حوزه خانواده، صمیمیت زوجین به معنای پیوند عاطفی، معنوی و گاه جنسی است که به تقویت روابط میان همسران منجر می‌شود (مظاهری و رضایی، ۱۳۹۹: ص ۳۰). صمیمیت زوجین یکی از ارکان اصلی پایداری خانواده و از عوامل کلیدی در ایجاد آرامش روانی، عاطفی و معنوی در زندگی مشترک است. صمیمیت، شامل ارتباط عاطفی، محبت، همدلی، احترام متقابل و روابط جنسی سالم، به عنوان یکی از نیازهای بنیادین انسان شناخته می‌شود و تأثیر مستقیمی بر کیفیت زندگی زناشویی دارد (مظاهری، ۱۳۹۸). با این حال، در عصر حاضر، بسیاری از خانواده‌ها با بحران کاهش یا نبود صمیمیت میان همسران روبه‌رو هستند که این مسئله نه تنها بنیان خانواده را تضعیف می‌کند، بلکه پیامدهای منفی اجتماعی و روانی فراوانی به دنبال دارد.

در دنیای امروز، عوامل متعددی باعث کمرنگ شدن صمیمیت میان زوجین شده است. فشارهای اقتصادی، مشغله‌های کاری، نفوذ فرهنگ‌های بیگانه، و استفاده نادرست از فضای مجازی، از جمله عواملی هستند که به کاهش تعاملات عاطفی میان همسران منجر شده‌اند. تحقیقات نشان می‌دهد که حضور بیش‌ازحد در شبکه‌های اجتماعی و استفاده مفرط از اینترنت می‌تواند منجر به کاهش زمان کیفی زوجین برای یکدیگر شود و به تدریج فاصله عاطفی ایجاد کند (امامی، ۱۴۰۰). علاوه بر این، نبود مهارت‌های ارتباطی مؤثر و عدم شناخت کافی از نیازهای عاطفی و روانی همسر، از دیگر عواملی است که به تضعیف روابط عاطفی میان زوجین منجر می‌شود. از دیدگاه اسلام، خانواده از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی است و صمیمیت میان همسران به عنوان یکی از ارکان اصلی تحکیم خانواده مورد تأکید قرار گرفته است. در قرآن کریم، صمیمیت میان زوجین با واژه‌هایی مانند "مودت" و "رحمت" توصیف شده است: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» (روم: ۲۱). این آیه به روشنی نشان می‌دهد که صمیمیت و محبت میان همسران، نشانه‌ای از حکمت الهی و لازمه آرامش در زندگی مشترک است. همچنین، در احادیث اسلامی بر حسن معاشرت و ابراز محبت میان زوجین تأکید فراوان شده است. پیامبر

اکرم (ص) می‌فرمایند: « خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي »؛ بهترین شما کسی است که برای خانواده‌اش بهترین باشد، و من بهترین برای خانواده خود هستم (کلینی، ۱۳۸۸: ج ۵، ص ۵۲۷). با وجود تأکید فراوان آموزه‌های اسلامی بر صمیمیت زوجین، در برخی خانواده‌ها این مفاهیم به درستی درک یا اجرا نمی‌شود. مشکلاتی همچون تفاوت‌های فرهنگی، اختلافات اقتصادی، و شیوه‌های نادرست تربیتی می‌تواند مانعی برای تحقق صمیمیت باشد (یوسفی، ۱۳۹۷). همچنین، پژوهش‌ها نشان می‌دهد که نبود صمیمیت میان زوجین، می‌تواند به افزایش تنش‌های زناشویی، بی‌توجهی عاطفی، و حتی طلاق منجر شود (کریمی، ۱۳۹۹).

مطهری (۱۳۷۱): در کتاب « نظام حقوق زن در اسلام »، به تبیین نقش محبت و تفاهم در تحکیم خانواده پرداخته و تأکید می‌کند که روابط میان همسران در اسلام بر پایه مودت، رحمت و عدالت بنا شده است. وی معتقد است که توجه به نیازهای عاطفی و جنسی همسر، از عوامل کلیدی در ایجاد صمیمیت میان زوجین است. کریمی و احمدی (۱۳۹۸): در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی نقش مهارت‌های ارتباطی در افزایش صمیمیت زوجین" نشان دادند که آموزش مهارت‌های ارتباطی نظیر گوش دادن فعال، همدلی و ابراز محبت، تأثیر قابل‌توجهی در بهبود صمیمیت زوجین دارد. این پژوهش بیان می‌کند که نبود ارتباط مؤثر میان همسران، یکی از مهم‌ترین عوامل ایجاد فاصله عاطفی است. یوسفی (۱۳۹۷): در تحقیق خود به بررسی چالش‌های روابط عاطفی زوجین در جامعه معاصر پرداخت. وی نتیجه گرفت که فشارهای اقتصادی و استفاده نادرست از فضای مجازی، از عوامل اصلی کاهش صمیمیت در میان زوجین است. این پژوهش همچنین تأکید دارد که راهکارهای مبتنی بر آموزه‌های دینی می‌تواند به بهبود کیفیت روابط زناشویی کمک کند. مظاهری و رضایی (۱۳۹۹): در مطالعه‌ای با عنوان " تأثیر آموزه‌های اسلامی بر رضایت زناشویی " نشان دادند که رعایت اصول اسلامی نظیر احترام متقابل، مشورت در امور زندگی و گذشت، نقش بسزایی در افزایش صمیمیت و رضایت زوجین دارد. این پژوهش بر استفاده عملی از آموزه‌های اسلامی در زندگی روزمره زوجین تأکید کرده است (مظاهری و رضایی، ۱۳۹۹: ص ۳۰). این پژوهش از روش توصیفی-تحلیلی استفاده می‌کند و با تکیه بر منابع دینی و اسلامی به بررسی مفاهیم مرتبط با صمیمیت زوجین می‌پردازد.

اطلاعات این پژوهش به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده است. ابزارهای مورد استفاده شامل مطالعه منابع اولیه (مانند قرآن کریم، احادیث معتبر از کتب روایی) و منابع ثانویه (مانند تفاسیر، مقالات علمی و کتب مرتبط با موضوع) بوده‌اند. این روش پژوهش امکان تحلیل دقیق و عمیق آموزه‌های اسلامی درباره صمیمیت زوجین را فراهم می‌آورد و به فهم بهتر چگونگی تحقق این مفاهیم در زندگی روزمره کمک می‌کند. بنابراین، این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال است که چگونه می‌توان با بهره‌گیری از آموزه‌های اسلامی، صمیمیت زوجین را تقویت کرد؟ همچنین، چه راهکارهایی می‌توان برای غلبه بر چالش‌ها و موانع موجود ارائه داد؟ بررسی این مسئله می‌تواند راهبردهایی عملی برای بهبود روابط زوجین و تحکیم بنیان خانواده فراهم کند، به‌ویژه در دنیای معاصر که خانواده‌ها با چالش‌های متعددی روبه‌رو هستند.

مفهوم صمیمیت در اسلام

صمیمیت در اسلام به معنای نزدیکی عاطفی، روحی و جسمی بین زوجین است که بر پایه محبت، احترام و تفاهم متقابل استوار است. این مفهوم در آموزه‌های اسلامی به شدت مورد تأکید قرار گرفته و به عنوان یکی از ارکان اصلی استحکام خانواده و بنیان‌های اجتماعی معرفی شده است. صمیمیت زوجین در اسلام تنها محدود به رابطه عاطفی نیست، بلکه ابعاد مختلفی از جمله محبت، احترام، تفاهم، ایثار و رعایت حقوق متقابل را شامل می‌شود. در ادامه، ابعاد مختلف مفهوم صمیمیت در اسلام به همراه منابع درون متنی توضیح داده می‌شوند. محبت و مودت از پایه‌های اصلی صمیمیت زوجین در اسلام است. قرآن کریم در آیه ۲۱ سوره روم می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (و از نشانه‌های او این است که از جنس خودتان همسرانی برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید و میان شما مودت و رحمت قرار داد. در این نشانه‌هایی است برای گروهی که تفکر می‌کنند). این آیه نشان می‌دهد که محبت و مودت به عنوان دو عنصر اصلی در رابطه زناشویی مورد تأکید قرار گرفته‌اند.

الشیعه، جلد ۱۴، صفحه ۲۳). این حدیث نشان می‌دهد که انتخاب همسر بر اساس ارزش‌های مشترک می‌تواند از تعارضات فرهنگی جلوگیری کند.

۵. فقدان وقت کافی برای یکدیگر

فقدان وقت کافی برای یکدیگر از دیگر موانع صمیمیت زوجین است. مشغله‌های کاری و مسئولیت‌های روزانه می‌تواند باعث کاهش زمان اختصاص داده شده به رابطه زناشویی شود. قرآن کریم در آیه ۲۱ سوره روم می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا» (و از نشانه‌های او این است که از جنس خودتان همسرانی برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید). این آیه نشان می‌دهد که زوجین باید برای ایجاد آرامش، وقت کافی به یکدیگر اختصاص دهند. امام صادق (ع) نیز در حدیثی فرموده‌اند: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يَرَى أَثَرُ نِعْمَتِهِ عَلَى عَبْدِهِ» (خداوند دوست دارد اثر نعمت خود را بر بنده‌اش ببیند) (منبع: سنن ترمذی، حدیث ۲۹۶۳). این حدیث نشان می‌دهد که زوجین باید با اختصاص وقت کافی به یکدیگر، از نعمت صمیمیت بهره‌مند شوند. چالش‌ها و موانع صمیمیت زوجین در جامعه امروز شامل فشارهای اقتصادی، تأثیرات منفی تکنولوژی، فقدان مهارت‌های ارتباطی، تغییرات فرهنگی، فقدان وقت کافی و انتظارات غیرواقع‌بینانه می‌شوند. این چالش‌ها می‌توانند تأثیرات منفی بر رابطه زوجین بگذارند و باعث کاهش صمیمیت و محبت بین آن‌ها شوند. با این حال، با به کارگیری آموزه‌های اسلامی و راهکارهای عملی، زوجین می‌توانند بر این موانع غلبه کنند و رابطه‌ای پر از صمیمیت و محبت را تجربه نمایند.

نتیجه‌گیری

صمیمیت زوجین از دیدگاه آموزه‌های اسلامی، مفهومی عمیق و چندبعدی است که بر پایه اصول اخلاقی، عاطفی و دینی استوار است. این مفهوم نه تنها به عنوان یک نیاز عاطفی، بلکه به عنوان یک وظیفه دینی و اخلاقی مورد تأکید قرار گرفته است. اسلام با ارائه دستورالعمل‌های دقیق و جامع، سعی در تقویت این رابطه

و ایجاد محیطی آرام و پر از محبت در خانواده دارد. صمیمیت زوجین در اسلام تنها محدود به رابطه عاطفی نیست، بلکه ابعاد مختلفی از جمله محبت، احترام، تفاهم، ایثار و رعایت حقوق متقابل را شامل می‌شود. قرآن کریم و احادیث پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) بر اهمیت ایجاد محیطی آرام و پر از محبت در خانواده تأکید کرده‌اند. آیات و احادیث متعددی نشان می‌دهند که صمیمیت زوجین نه تنها باعث استحکام خانواده می‌شود، بلکه رضایت خداوند را نیز به همراه دارد. در این مقاله، ابعاد مختلف صمیمیت زوجین از جمله محبت و مودت، احترام متقابل، تفاهم و مشورت، ایثار و فداکاری، و رعایت حقوق متقابل بررسی شد. همچنین، راهکارهای عملی برای تقویت این رابطه از جمله گفتار نیکو، همدلی و همراهی، قدردانی و تشکر، صبر و تحمل، و رعایت حریم خصوصی ارائه شد.

صمیمیت زوجین به عنوان یکی از ارکان اساسی پایداری خانواده، از منظر آموزه‌های اسلامی، اهمیت ویژه‌ای دارد و نه تنها به استحکام روابط زناشویی کمک می‌کند، بلکه نقش بسزایی در سلامت روانی و عاطفی اعضای خانواده ایفا می‌نماید. در این مقاله تلاش شد تا با تکیه بر مبانی نظری و راهکارهای اسلامی، راه‌های تقویت صمیمیت میان زوجین و موانع پیش روی آن در جامعه امروز مورد بررسی قرار گیرد. آموزه‌های اسلامی، صمیمیت میان زوجین را به عنوان یک وظیفه اخلاقی و دینی معرفی کرده و آن را عاملی برای دستیابی به آرامش و مودت می‌دانند. آیه «وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» (روم: ۲۱)، گویای این حقیقت است که اسلام بر محبت، رحمت و تعامل سازنده میان همسران تأکید دارد. این صمیمیت نه تنها به بهبود روابط زوجین کمک می‌کند، بلکه محیطی سالم و پر از آرامش برای تربیت فرزندان فراهم می‌سازد. با توجه به مباحث مطرح شده، اسلام راهکارهای عملی متعددی برای تقویت صمیمیت میان زوجین ارائه داده است. از جمله این راهکارها می‌توان به ابراز محبت کلامی و غیرکلامی، تقویت روابط معنوی، احترام متقابل، صبر و گذشت، مدیریت اختلافات، و توجه به نیازهای عاطفی و جنسی اشاره کرد. این اصول نه تنها در قالب توصیه‌های اخلاقی بیان شده‌اند، بلکه در روایات و سیره پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت (ع) نیز به صورت عملی به آن‌ها پرداخته شده است. تقویت صمیمیت میان همسران می‌تواند آثار مثبتی در زندگی فردی و اجتماعی به دنبال داشته باشد. ایجاد آرامش روانی، کاهش تنش‌ها، افزایش امید به زندگی و تقویت بنیان خانواده از

جمله این آثار است. قرآن کریم نیز صمیمیت و محبت میان زوجین را یکی از نشانه‌های الهی برشمرده و آن را مقدمه‌ای برای سعادت دنیوی و اخروی معرفی کرده است: با توجه به چالش‌های روزافزون در جامعه، ضروری است که زوجین در سبک زندگی خود بازنگری کرده و از اصول و ارزش‌های اسلامی بهره بگیرند. تکیه بر آموزه‌های دینی، به‌ویژه توجه به سیره پیامبر (ص) و اهل‌بیت (ع)، می‌تواند به حل بسیاری از مشکلات زوجین کمک کرده و روابط آن‌ها را عمیق‌تر و پایدارتر کند. در جامعه کنونی، زوجین با چالش‌های متعددی نظیر فشارهای اقتصادی، نفوذ فضای مجازی، تغییر ارزش‌های فرهنگی و ضعف در مهارت‌های ارتباطی روبرو هستند. این چالش‌ها می‌تواند موجب کاهش تعاملات عاطفی و افزایش تنش میان همسران شود. برای غلبه بر این مشکلات، نیاز است که خانواده‌ها به آموزه‌های اسلامی بازگردند و با به‌کارگیری آن‌ها، مسیر زندگی مشترک را به سمت آرامش و محبت سوق دهند. صمیمیت زوجین، علاوه بر اینکه یک نیاز انسانی است، یک وظیفه الهی نیز محسوب می‌شود که خداوند آن را پایه و اساس زندگی خانوادگی قرار داده است. با عمل به آموزه‌های اسلامی، نظیر احترام متقابل، مدیریت عاطفی و رفتار محبت‌آمیز، می‌توان به زندگی مشترک روح تازه‌ای بخشید و روابط زوجین را تقویت کرد. از سوی دیگر، مقابله با موانع صمیمیت، نظیر مشکلات اقتصادی، نفوذ فضای مجازی و ضعف در ارتباطات، مستلزم آگاهی، تعهد و تلاش مستمر است. بنابراین، بازگشت به ارزش‌های اسلامی و عمل به راهکارهای آن می‌تواند راه‌حلی پایدار برای ایجاد خانواده‌ای سرشار از آرامش و محبت باشد.

منابع

قرآن کریم

- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۸۸). الکافی، ترجمه: سید جواد مصطفوی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

- مظاهری، زهرا (۱۳۹۸). "بررسی نقش صمیمیت در پایداری خانواده". فصلنامه علوم تربیتی و مشاوره،

شماره ۲، ص ۳۱-۵۰.

-امامی، سارا (۱۴۰۰). "تأثیر فضای مجازی بر ارتباطات عاطفی زوجین". مجله مطالعات خانواده اسلامی، شماره ۴۵، ص ۱۵-۳۵.

-یوسفی، علی (۱۳۹۷). "چالش‌های روابط زوجین در جامعه معاصر". فصلنامه جامعه‌شناسی خانواده، شماره ۳۱، ص ۴۷-۶۲.

-کریمی، حسن (۱۳۹۹). "نقش آموزش مهارت‌های ارتباطی در بهبود روابط زوجین". مجله روانشناسی خانواده، شماره ۱۲، ص ۱۰۵-۱۲۱.

-حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۱). وسائل الشیعه، ج ۱۴، قم: دار احیاء التراث العربی.

-طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۷۴). تفسیر المیزان، ج ۱۶، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

-مطهری، مرتضی (۱۳۷۱). نظام حقوق زن در اسلام، تهران: صدرا.

-کریمی، حسن؛ احمدی، فاطمه (۱۳۹۸). "بررسی نقش مهارت‌های ارتباطی در افزایش صمیمیت زوجین". فصلنامه علوم تربیتی و روانشناسی، شماره ۲۳، ص ۴۷-۵۵.

-مظاهری، زهرا؛ رضایی، نرگس (۱۳۹۹). "تأثیر آموزه‌های اسلامی بر رضایت زناشویی". فصلنامه مطالعات خانواده اسلامی، شماره ۱۹، ص ۲۷-۴۰.

-جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۷). زن در آینه جلال و جمال، قم: مرکز نشر اسراء.

-نهج‌البلاغه، ترجمه: محمد دشتی (۱۳۸۹). قم: موسسه امیرالمؤمنین.

-مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). بحار الأنوار، ج ۷۱، بیروت: دار إحياء التراث العربی.

- بحارالانوار، تألیف علامه مجلسی، جلد ۱۰۳، صفحه ۲۲۲.

- غررالحکم و دررالکلم، تألیف عبدالواحد آمدی، حدیث ۴۵۶، حدیث ۲۶۷ و حدیث ۸۱.

